

valaki theologus, sőt hogy nem theologus az, a ki Aristoteles nélkül theologizál.

Végül — egyebekre ki- és tovább nem terjeszkedve — (mert elég ennyi a főbb világbölcselet tényezőitől a ker. vallás keletkezése és terjedésére hatólag) még csak a theosophia feladatáról és rendszeréről kell tudnunk, miszerint:

A bölcselkedés rendszerében a szemlét Istenen kell kezdeni, s onnan leszállani a teremtményekre, mert mindent Istenben lehet legvalóságosabban megismerni. Valamint minden tőle származott, ugy minden hozzá tér vissza. Isten minden dolgokra reányomta a maga bélyegét. Innen, valamint mindenemü dolgokat Istenben, ugy Isten lényét is a teremtett dolgokban, főleg az emberekben láthatni. És ez a theozofia! Theozofia nélkül filozofálni hiányos erőlködés. A Jove principium... Jovis omnia plena. (Lásd Róm. 1, 20.)

K. M.

EGYHÁZI SZEMLE.

Ha napjainkban az egyházi téren nagyobb jelentőségű mozgalmakról nem szólhatunk, ennek oka nem abban van, mint ha itt az élet és munkásság egyáltalában megszűnt volna, hanem abban, hogy sok dolog, a mi egykor eseménynek tekintett, ma már mindennapivá, közönségesse vált. A mi Dávid Ferenczet háromszáz év előtt börtönbe juttatá: a Krisztus nem imádása, most széltiben prédikáltatik, nemcsak az unitárius, hanem más elnevezésű protestáns egyházak szószékeiből is, s jó formán fel se tűnik senkinek; mert ezt ma már természetesnek tartja a gondolkozó keresztények egy nagy része. Különösen Németországban mind nagyobb tért nyer a történeti Krisztus a niceaival szemben. Egyházi és világi írók versenyeznek egymással tisztultabb és a józan észszel megegyezőbb tanokat terjesztetni és hirdetni a ker. vallás megalapítójáról. Legujabban egy echernfoerdi lelkész Schleswig-Holsteinban vetett ismét egy követ az orthodoxok kutjába, mely annak vizét hullámszába hozta. Többen a schleswig-holsteini lelkészek közül keményen megtámadván a liberalis keresztényeket, különösen a német protestáns egyesület tagjait s őket hűtlenséggel és esküszegéssel vádolván, Lühr a keztyűt felvette s ezeknek iratát még keményebben megczáfolta, kimutatván, hogy a Krisztust illető orthodox tanok ma már tarthatatlanok s helyet kell engedniök a józanabb hitnézeteknek, melyeket a szabadelvű theologusok képviselnek. Igaz, hogy e nyilatkozatáért Lührt lelkészi hivatalában felfüggesztették — a mi Németországban napi renden van — de evvel az orthodoxok csak eleven szentet tettek a fejökre, mert ugy saját gyülekezetet,

mint elvbarátai az ügyet egészen a magukévá tették s míg gyülekezete jövedelmét biztosította, ezek védelmére szintén föl-emelték a keresztények harcában egyedül igazolható fegyvert, a tollat. A „Deutsches Protestantenblatt“ f. évi 3-ik számában egy író „a Lühr esete“ czim alatt még formai igazságát is kétségbe vonja a Lühr ellen hozott felfüggesztő ítéletnek, kimutatván, hogy a mire az alapítva van, t. i. hogy a mely lelkész a Krisztus istenségét nem ismeri el, lelépett az evangéliumi egyház hitalapjáról, teljességgel nem igazolható, miután a schleswig-holsteini ev. egyházban ma hatóságilag elismert hitvallásformák közül egyikben sem lehet megtalálni a Krisztus istenségét. Hivatkozik e tekintetben a keresztelési és konfirmációi agendákra is s azokat szószerint idézve, így kiált fel: „Ki tudja nekünk ezekből megmutatni, hogy a mi egyházunkban a Krisztus istensége a hitvallás tárgyát képezné?“ Ugyancsak Lühr mellett Hansen J. lelkésztől Hamburgban egy füzet jelent meg, melyben az író Lührnek a Krisztusnak szűztől való születését, istenségét, csudáit, elégtételét, testi feltámadását, menybemenetelét és a szentháromságot illető tantételeit összehasonlítva Schleiermachernek hittanával, a következőket írja: „Hasonlitsuk csak össze egymással ezen tantételeket s azon meggyőződésre jutunk, hogy azok egyet jelentenek, sőt alakilag a Lühr tantételei még szelidebbek, mint a Schleiermacheréi. Ennél fogva a Lühr felett mondott ítélet Schleiermachert és az ő hittanát is sujtja. Ámde Schleiermacher nem valami kőficz legény, hanem az evang. egyház legnagyobb theologusa korunkban. Hasonló Melanchtonhoz egyházunk megalapítása korszakában. . . . Németország egész új theologiája az ő hittanára van alapítva, vagy legalább általa befolyásolva. Az újabb kor sok kitűnő theologusai, mint Rothe, Nitzsch, Dörner, Twisten, Schleiermacher közvetlen tanítványai voltak. Száz és ezer hitszónok nyerte tőle közvetlen vagy közvetve theologiai ismereteit. . . . Szembe ezen férfiú tekintélyével nem tűrhető el, hogy alig 60 évvel halála után hivatalosan pálczát törjenek az ő tanai felett egy követője személyében.“ S hogy nem is fogják eltűrni, mutatja, hogy Schleswig-Holsteinből több mint 8000 aláírással folyamodást intéztek a cultusministerhez Lührnek lelkészi hivatalába leendő visszahelyeztetése iránt... A kőszikla sem egyszerre dől el, hanem hosszú évszázak porlasztják el szemenként. Ezt a porlasztó munkát végzi most Németország is az egyházi orthodox tantételekre nézve, melyekkel szemben eddig jótormán csak az unitarismus képezett ellenzéket. Nehéz munka, de mi bizunk a jövőben.

— A németországi egyházi viszonyokról szólván, nem hagyhatjuk megemlítés nélkül azt, hogy az újabb időben mind több kísérlet tételik a római egyházzal leendő kibékülésre. Az évekkel ezelőtt oly nagy hullámokat vert májusi törvények alapján hivatalukban felfüggesztett róm. kath. püspökök közül

többeket visszahelyeztek. Egy követség is állítottott, melynek feladata a pápával a modus vivendi-t megállapítani. A követ, Schlöser, már el is ment Rómába, s míg a berlini hivatalos lapok Schlözernek a pápa által lett szíves fogadtatásáról újságnak, az „Unità catholica“ pápai lap fenhéjazva ezeket írja: „Leo pápa győzelme Wilhelm császár felett már most is nem kisebb, mint Sándor pápa győzelme volt Barbarossa Fridrich császár felett, a ki a velencei Márkus-templomban a pápa előtt letérdelve könyörgött az absolutioért.“ Az ilyen nyilatkozatok aligha előmozdítják a kiegyezést. Mindenesetre még kétes, hogy ki fog utoljára nevetni.

— A Berlinben megjelenő „Gazette evangelique“ szerint egy Hocart nevű lelkész Brüsszelben egy szabadelvű protestans gyülekezetet akar alakítani. A nevezett lap egyszerűsmind hozzá teszi, hogy egy ily vállalatra Belgiumban nincs alkalmas talaj, mivel a belga nép zsákmányául esett egyfelől a legerősebb ultramontanizmusnak, másfelől a teljes vallási közönynek. Lehet, hogy ez a pessimistikus nyilatkozat alapos, sőt azt is megengedjük, hogy ugyanez az állapot jellemzi nemcsak Belgiumot, hanem Europa legtöbb államát; de ebből azt következtetni, hogy a tisztultabb vallásos nézeteknek a társadalomban nincs helyök, hogy az emberiségnek nincs más választása, mint vagy a babona vagy a vallástalanság, talán mégis igen sötét világnézet; s részünkről semmi esetre se fogadjuk el az erkölcsi világ logikai törvénye gyanánt. Való igaz, hogy a jelen sok tekintetben fogékonytalan a vallás iránt s ennek oka egyfelől épen abban van, mert sokan megtagadják annak fejlődéskéességét. Annál nagyobb elismeréssel tartozunk azoknak, kik ez irányban működve, a babona és közöny között rámutatnak arra az utra, mely igazsághoz s ezáltal ismét vallásosághoz vezet. Ez a feladata a szabadelvű protestantizmusnak. Mint ennek egyik harcösát üdvözöljük Hocart lelkész urat is.

— Franciaországban két figyelemreméltó törvényjavaslat áll az államtanács előtt. Egyik arról szól, hogy más vallású katonák ne kényszeríttessenek a katolikus vallási szertartásokon résztvenni. A másik a temetőkre vonatkozik s azon visszaéléseket czélozza megszüntetni, melyek a temetőknek vallásfelekezetek szerinti elkülönítéséből származtak s gyakran egész a botrányig fajultak. Eddig ugyanis vegyes községekben a temetőket annyi részre különítették el, a hány felekezet volt a községben; azokhoz külön bejáratokat csináltak, a hol lehetett. De épen mivel ezt mindenütt kivinni sem lehetett, másfelől a vegyes házasságban élő családokra nézve ez az elkülönítés nem is eszközölhető, a tárgyalás alatt álló törvényjavaslat kimondja, hogy minden temető közös; azok a megyei hatóság alatt állanak s hitkülönbség nélkül temetkezhetnek mindenikbe a község tagjai. Az elsőre nézve nálunk törvényre tán nincs szükség, mert e tekintetben, a mint tud-

juk, a gyakorlat az, hogy specialis kath. egyházi szertartás soknál rendszeren csak kath. hitvallásu katonákat vesznek igénybe s ünnepek alkalmával a katonák saját hitvallásuk szerinti isteni tiszteletre utasíttatnak. De a temetőkre nézve itt se ártana egy kis rendszabályozás. A temetőknél nálunk is a legtöbb helyt felekezeti jellegűk van, a miből bizony itt is sok kellemetlenség származik. Különösen oly községekben, a hol valamelyik felekezetnek nincs ekkléziája s így temetője sincs, de kevés számú hive van, ezek a más felekezetek részéről a temetkezés miatt, ha egyébnek nem, legalább a huza-vonának nem egyszer ki vannak téve.

— Érdekes levélváltás történt közelebről a párisi notredami egyház lelkésze Montsabre atya és az ő hirneves előde Loyson (Hyacinthe atya) között. Az alkalmat a levélváltásra az utóbbi szolgálhatta, a ki udvarias módon figyelmeztette Montsabre atyát, hogy azokat az egyházi beszédeket, a melyeket ő most Páris jelenlegi érseke, Guibert ur védnöksége alatt tart, egy érsek által sem türettek volna el korábban büntetlenül. Ő, Hyacinthe atya, egészen más katholicismust hirdetett ugyanazon szöszékből egy más tekintélyes érsek jóváhagyásával. Felhívta ennél fogva Montsabre atyát, hogy egy barátságos nyilvános értekezleten vitassák meg együtt azon kérdéseket, a melyekre nézve egymástól különböznek, főleg a római püspök legfőbb és családokozhatlan tekintélyét, továbbá az inquisitiót, a melynek harcosává szegődött Montsabre atya. Biztosítván a tisztelendő atyát megkülönböztetett érzelmeiről, levelét ezen aláírással zárta be: „Hyacinthe Loyson, pap.“ E levélre adott válaszában Montsabre atya Hyacinthe atyát csak uramnak címézi. Előadja, hogy ha a vitatkozásra tekintélyes hallgatóságra lehetne számítani, felsőbbjei azt megengednék; de talán helyesebb lenne a felvetett kérdéseket titokban és bizalmasan vitatni meg. „Őn, — így folytatja levelét — „nem hiszen. Én hiszek s remélem, hogy e hitemben fogok meghalni. Nagy lelki örömömről szolgálna, ha könyörgéseimet Isten meghallgatná s önt visszatérítené azon meggyőződésekhöz, a melyek ifjúságában ékesítették. Fogadja, Uram, keresztényi érzelmeim biztosítását, a melylyel vagyok önnek Montsabre atya, a szt. Domokos rendből.“ Hyacinthe atya az előbbi válaszára felelve, sajnálatát fejezi ki a felett, hogy Montsabre atya a nyilvános vitatkozást nem fogadja el, tartva a botránytól, holott az ő modora legkevésbé sem szolgálthat okot, miután ő elég udvarias szokott lenni s mindenkinek felett keresztény, jóllehet az ultramontanok közül sokan ezt szeretnék tőle elvitatni s úgy látszik, hogy Montsabre atya is ezeknek példáját követi. Őt hitetlenséggel vádolják. Ha ez a vád azt teszi, hogy nem hiszen a pápa csalhatatlanságában s az inquisitio jogosultságában s áldásaiban, ezt örömmel elviseli; de ezek nem is voltak hitczikkek, a mikor ő prédikált a notredami templomban. Akkor, mint

most, hitt a Jézus Krisztus istenségében, a canonicus könyvek ihlettségében és az apostoloktól leszármazott hagyományokban. Nem akarja Montsabre atyát azzal vádolni, hogy nincs igaz keresztényi hite, de szeretne volna őt egy nyilvános vitatkozásban meggyőzni arról, hogy tán öntudatlanul oly tanokat vegyített az igaz hithez, a melyek ahoz egyáltalában nem tartoznak. Ezen levélre is válaszolt Montsabre atya, de csak röviden és kitérőleg. Az utolsó szó Hyacinthe atyáé maradt, a ki kijelentette Montsabre atyának, hogy levélváltásukat a legközelebbi vasárnapon elő fogja terjeszteni azon helyiségben, a melyet Montsabre atya oly gunyosan nevez az ő helyiségének s a közönségre bizza az ítéletet oly papok felett, a kik hajdan máglyára hurczolták ellenfeleiket s most megtagadják velök a vitatkozást. Megtörtént-e ez vagy nem? a lapokban eddig még nincs emlékezet róla. De annyit látunk, hogy Hyacinthe atya többé vissza nem édesgethető a római egyházba. Ugyanezt mondhatjuk Campello grófról is, kinek kitérése a róm. egyházból szintén nagy feltűnést okozott volt s a ki most abban munkálkodik, hogy helyt Rómában ó-katholikus mozgalmat indítson meg. A mint némelyek állítják, e czélből már többeket megnyert volna a pápai egyház kötelékében álló papok közül is s „Il Labaro“ czimmel egy politikai lapot is indított meg, melyből mart. 26-án már a tizedik szám jelent meg.

— Ad vocem: ó-katholicismus. Reikens ó-kath. püspök közelebről Wiesbadenben egy előadást tartott a római hierarchia által gyakorolt s általa elvileg jogosnak állított hitkényszerről. Ezen előadásában Reichens a többek között így kiált fel: „Azon 200 millió katholikushoz intézem szavaimat e teremből, a kiket Windthorst a pápa hadseregének nevez s a kik inkább engedelmeskednek a pápának, mint bármely világi fejedelemnek: ti kényelem-keresők, kik a restség törvényénél fogva megszokástokra hivatkozva a pápánál maradtok; ti elpuhult lelkek, kiknek áldozatba kerül szájatokkal vallást tenni arról, a mit szivetekben hisztek; ti világ szerint okosok, kik a földi előnyökért magatokat alávetitek; ti gyávák, kik az igazságért üldöztetést szenvedni nem tudtok; ti anyag-imádók, kik elbizakodva azon csekély ismeretekkel, a melyeket a föld kérgéről magatoknak megszereztek, nem ismertek más kincset, mint a melyek az érzékek alá esnek s az idealis javak iránt nincs semmi fogékonyságotok; ti közönyösek, kik sem melegek, sem hidegek nem vagytok; ti hitetlenek, kik büszkén támaszkodtok a ti hitlenség iránti hitetekre: ti mindnyájan felelősök vagytok erkölcsileg a vatican szomoru győzelméért. Valahányszor Windthorst az államkormányt 200 millió harczossal a confessiók sánczai közé szorítja, ti mindig az ő soraiban vagytok. És így felelősök vagytok azért, hogy az emberiséget nyomorgató és megvesztegető vaticani rendszer sulya még mind tovább és tovább ránehezedik a keresztények oly

sok millióira. Legyetek férfiak, becsüljétek meg emberi méltóságtokat." Meglehetősen kemény szavak; de az orvosság is rendszeresen keserű szokott lenni.

— Oroszországról ritkán írhatunk valamit s épületes dolgot épen nem. Most a zsidók üldözésével vonta magára Europa figyelmét. Több mint 100,000 zsidót üldözött ki már eddig az a nemzet, mely a szabadság előharcosa s az elnyomott népek szabadítója gyanánt szeretné magát tekintetni. S ez üldözések javában folynak most is. Szép szabadság s különös ismertető jele az orthodox hitnek — mondhatjuk. Ezen üldözések alkalmából Angliában a tél folytán a legtekintélyesebb egyházi és világi férfiak egy nagy meetinget tartottak volt, melyben a leghatározottabban elítélték Oroszországot. Legújabbban Hollandiában Utrechtben alakult egy bizottság a végből, hogy a szerencsétlen üldözötteknek segílyt nyujtsanak. A bizottság által márt. 28-ról kibocsátott felhívás Harting, Ballot, Oproomer és Mallinckrodt által vannak aláírva. Oly nevek, a kik között az utrechtí egyetem világhírű diszeivel találkozunk. A felhívásban egyebek között ez áll: „Németalföld a türelem klasszikus földje, hol zsidók és keresztények évszázak óta békében élnek egymás mellett. Mutassuk meg a világnak, hogy ez még most is így van, mutassuk meg azt, nem lármás gyülekezések által, a minóket Angliában tartottak, nem a rosszalásnak tüzes szónoklatokban való kifejezése által, hiszen itt inkább a száanalomnak van helye, nemcsak a szerencsétlen üldözöttek, hanem az ők vak üldözőik iránt is, a mennyiben ezek az alsóbb néposztályhoz tartoznak, a kiknek még annyi miveltségök sincs, hogy tettök beszámítás alá eshetnék. Mutassuk ki száanalomunkat egyszerű, de egyszersmind erős, tisztán németalföldi módon az által, hogy pénzt gyűjtsünk a szerencsétlen, tűzhelyeiktől elüldözött orosz zsidók segílyezésére, megmutatván ezáltal azt is, hogy Németalföldön minden hitkülönbség mellett egy szellem uralkodik t. i. az embe-riesség szelleme.“ — Bizony e szellem nélkül nem is jó el Istennek országa.

— Az odessai rabbit Prylouker-t talán épen az Oroszországban napi renden levő zsidóüldözések indították arra, hogy megkísérelje a judaismus reformálását. Az új izrael — ez a neve egy új zsidó felekezetnek — az újabb kori társadalmi szokásokhoz kívánván alkalmazkodni, a zsidók lényeges hagyományait megtartotta ugyan, de e végből a legrégebb kutfőhöz ment vissza s csakis a Mózes könyveinek tulajdonit feltétlen tekintélyt; a talmudot detronisálta s megfosztotta attól a tekintélytől, melylyel ez az orthodox zsidók előtt bír. A hagyományokban is az új izrael inkább a szellemet, mint a betűt keresvén, odáig megy, hogy a szombat nap helyett a vásárnapot üli meg s a körülmetélkedést is eltörölte. Minden-estére jelentékeny reform, a honnan még csak egy lépés van

az ételek megkülönböztetésével is felhagyni s általában beol-
vadni a mi társadalmunkba, a mint ezt a miveltebb és szabad-
elvébb zsidók eddig is megtették.

— S t o c k h o l m b a n mart. 23-án a szabadelvű protes-
tansok egy egyletet alakítottak a németországi protestans egy-
let mintájára, ugyanazon czélból s ugyanazon eszközök felhasz-
nálásával. Svédország egyike a legszigorubb lutheranizmus véd-
bástyáinak. Ideje volt, a mint ezt a Renaissance, honnan e hirt
átvesszük, megjegyzi, hogy oda is rést törjen magának az ujabb-
kori felvilágosodás. „De vajjon nem kell-e attól félnünk“ —
jegyz meg tovább — „hogy a svéd protestantizmus példabe-
széddé vált türelmetlensége ezen szabadabb gondolkozású protes-
tansokra még sok üldözést és nyomorgatást von maga után,
míg az egyház és a kormány által elismertetnek?“ Hát hiszen
ezt szerintünk sem fogják kikerülni; de a ki az igazságban
gyönyörködik, annak késznek kell lennie azért — ha kell —
meg is küzdeni. CZ.

LEVELEZÉS.

Deésfalva, 1882. ápril hó.

T. Szerkesztőség!

Egyházamban közelebről annyi szép és nemes dolog történt, hogy nem
tehetem, hogy azokat e becses folyóirat lapjain nyilvánosságra ne hozzam.

Mindjárt első sorban felemlitem a torony és templom kiigazítását, mely
a mult nyáron történt. Ezt különösen a birtokos osztály buzgóságának lehet
köszönni. A birtokos osztály egy másik szép ténye, hogy az egyház földjeinek
megművelésére a mult évben önként ajánlkozott s ezáltal a földek jövedelme-
zöbbséggé lettek és az ekkla többféle szükségeinek teljes fedezése lehetővé vált.

Az egyház iránti buzgóság eme közös nyilatkozata mellett az áldozat-
készség szép bizonyítékai az egyesek részéről történt nevezetes adományok.

Deésfalvi tkts. Dersi János ur, jelenleg Erzsébetváros járási szolgabíró,
István nevű fia születése alkalmából csináltatott saját költségén az ekkla szá-
mára egy három lábön álló, kőrisfából készült diszes urasztalát, melynek ér-
téke 40 frt.

Deésfalvi Dersi Leontina és Dunka Louise kisasszonyok, utóbbi róm.
katholikus, ajándékoztak az egyház részére egy diszes szószerk- és urasztala
takarót, melyek selyem ripsz kelméből vannak készülve, kék alapon, hasonló
színű virágokkal, arany-sárga vonalakkal átszöve. A szószerktakarót gazdag
selyem rojt köríti, míg az urasztali takarón 4 selyem-bojt diszlik. Értékük
60 forint.

Köri felügyelő gondnok tkts. Pataki László ur és tkts. Jármí Dánielné,
sz. Szentkirályi Veronika urasszony, az építendő mesteri és iskolaház költsé-
gei fedezésére külön-külön 100--100 frtot ajánlottak, előbbi érdemcs gondnok
ígéretét be is váltotta.

Az egyház első és buzgó gondnoka tkts. Járai Róbert ur, a közszüksé-
gek fedezésére 27 frt 64 krt ajándékozott.

A torony és templom renoválásakor a mesterembareket ingyen élelmez-